

Inhoudsopgave

	01 Januari 6		04 April 66		07 Juli 124		10 Oktober 180
	Soortenmix 8		Soortenmix 68		Soortenmix 126		Soortenmix 182
	Maak je eigen jaarplanning 10		Projectmatig werken 70		Reizen en vakantie 128		Workflow 184
	Lange nachten, heldere sterrenhemels 14		Bloesem 74		Juffers en libellen 132		Zeevogels 188
	Ameland en Schiermonnikoog 16		Zuid-Limburgs Heuvelland 76		Beekdalen 134		Beken in de Ardennen 190
	Soorten en fenomenen 18-25		Soorten en fenomenen 78-85		Soorten en fenomenen 136-141		Soorten en fenomenen 192-197
	02 Februari 26		05 Mei 86		08 Augustus 142		11 November 198
	Soortenmix 28		Soortenmix 88		Soortenmix 144		Soortenmix 200
	Een goede voorbereiding is alles 30		Jonge dieren 90		Nachtfotografie 146		Weer 202
	Sneeuwlandschappen 34		Vogeltrek 94		Steltlopers 150		Mist 206
	Nationaal Park de Maasduinen 36		Texel 96		Veluwezoom 152		Engbertsdijksvennen 208
	Soorten en fenomenen 38-45		Soorten en fenomenen 98-105		Soorten en fenomenen 154-161		Soorten en fenomenen 210-217
	03 Maart 46		06 Juni 106		09 September 162		12 December 218
	Soortenmix 48		Soortenmix 108		Soortenmix 164		Soortenmix 220
	Local patch 50		Ethiek 110		Licht 166		Visie en Creativiteit 222
	Stinsenplanten 54		Bloemenvelden 114		Spinnentijd 170		Kringloop 226
	Nationaal Park Weerribben-Wieden 56		Amsterdamse Waterleidingduinen 116		Oostvaardersplassen 172		Oisterwijkse vennen 228
	Soorten en fenomenen 58-65		Soorten en fenomenen 118-123		Soorten en fenomenen 174-179		Soorten en fenomenen 230-235
						Index van soorten 237	
						Index van fotografen 239	

01 januari

Na de feestmaand december is daar ineens januari. In menig agenda is de rust weergekeerd. Je hebt weer tijd om te fotograferen in de natuur! Toch zal waarschijnlijk niet iedere natuurfotograaf direct naar buiten rennen.

Januari, wat moet je daar nu mee?

Bob Luijks

De langste nacht hebben we net achter de rug. Dat betekent dat we nog altijd gebruik kunnen maken van prettige 'werktijden'. Eind januari gaat de zon al voor half zes onder. Voor het fotograferen van de sterrenhemel hoef je daardoor niet te wachten tot middernacht. Bijkomend voordeel is dat de lucht (door de lagere temperatuur) erg stabiel is, waardoor je haarscherpe sterrenfoto's krijgt. Hou in deze periode zeker de zuidelijke sterrenhemel in de gaten. Daar pronkt sterrenbeeld Orion, herkenbaar aan de drie heldere sterren op een rijtje.

Ook de tijd dat de zon opkomt is aangenaam; je kunt 'uitslapen' en dan toch nog ruim op tijd aanwezig zijn. Door de lage baan langs de hemel hou je gedurende lange tijd mooi licht om te fotograferen. Schijnt in deze periode de zon, dan heb je direct grote kans op nachtvorst, met 's morgens rijp op de vegetatie of bevroren water. Samen met sneeuw uiteraard de grote sfeermakers voor iedere natuurfotograaf, of je nu houdt van ijskristallen in detail of een compleet bevroren landschap.

Gemiddeld schijnt de zon in januari echter nog geen 2 uur per dag. De kans is dus groot dat er van een echte winter geen sprake is. Sta open voor de mogelijkheden die zich juist dan aanbieden. De sfeer is een beetje weemoedig, donker en grauw. In de natuur vind je volop onderwerpen die dat gevoel ondersteunen, zoals modder

of plassen regenwater, kale bomen en nog overeind staande verdorde kruidachtige vegetatie. Laat dat eens terugkomen in je foto's, zowel qua onderwerpkeuze als qua afwerking. Zwart-witfotografie vormt een goede mogelijkheid om de sfeer nog eens extra te benadrukken.

Het gebrek aan mooi licht op sombere dagen vormt ook de perfecte oefening om te leren kijken. De grote kracht schuilt in allerlei details, details waar je normaal aan voorbij loopt. In het 'hoogseizoen' leiden kleuren en de veelheid aan (dieren)leven immers snel af. Nu moet je jezelf dwingen interessante onderwerpen te vinden. Het beste bakken je hiervoor een beperkte ruimte af, waarin je vervolgens langere tijd bezig gaat. Ineens ontdek je dan allerlei grafische details in dood hout, maar zie je ook dat er verrassend veel paddenstoelen te vinden zijn en blijken de mossen op hun fraaist.

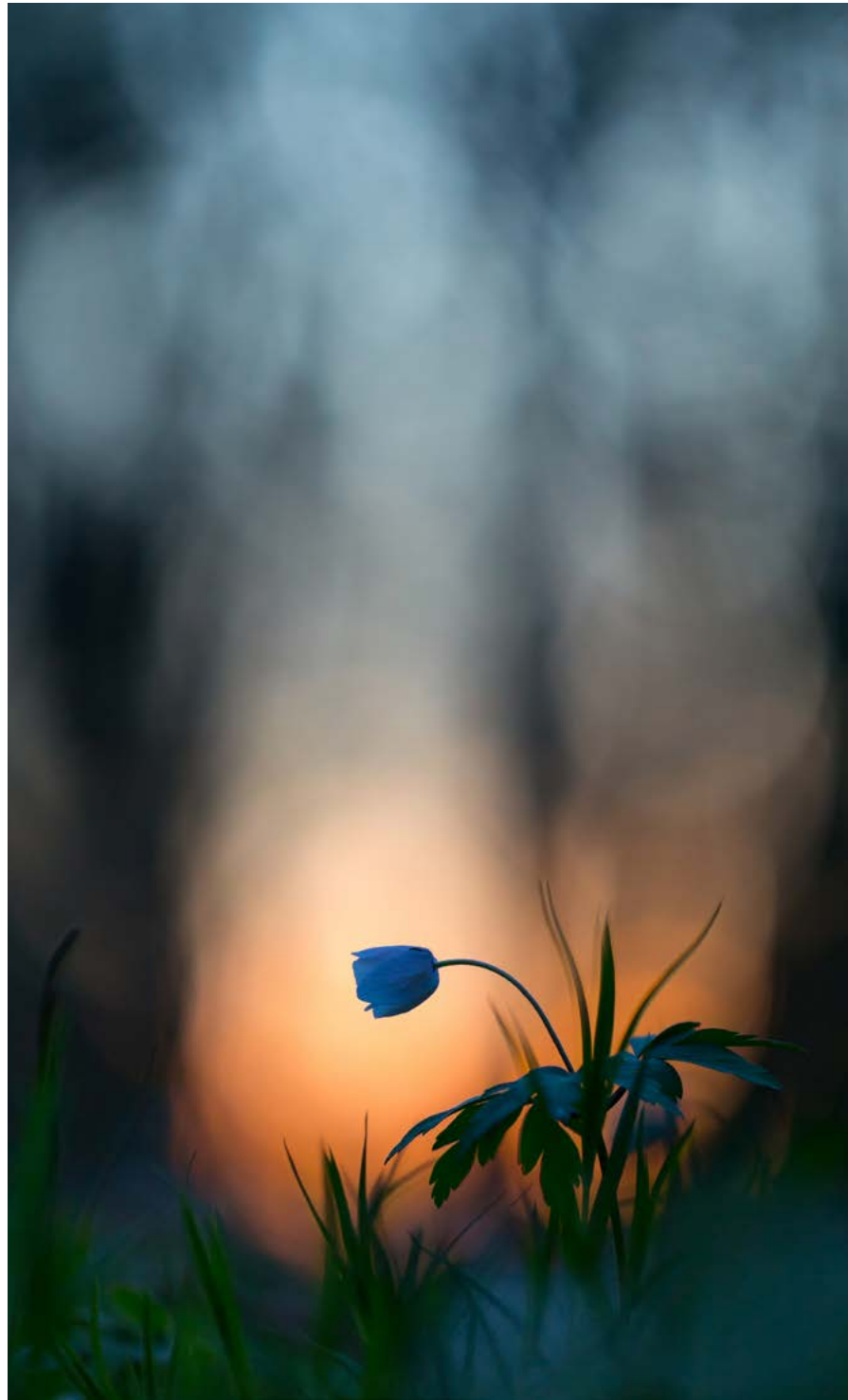
Wil het maar niet winteren, maar snak je toch naar een flink pak sneeuw? Bedenk dat je dan vaak niet eens zo heel ver van huis hoeft. Komt de temperatuur in Nederland en laag-België uit op ongeveer 5 graden, dan loont het zeker de moeite de hogere gebieden in de gaten te houden, zoals de Ardennen, Eifel, Sauerland en de Harz. Met een top op 1142 meter hoogte is dit laatste gebied op ongeveer 5 uur rijden van Utrecht behoorlijk sneeuwzeker.

Ook in de winter zijn er kleurrijke onderwerpen genoeg. Door een wit laagje rijp komen ze nog beter tot hun recht. Ron Poot; 400mm; 1/320s bij f/5.6; ISO 400.

BOSANEMOON

Als er één bloem het voorjaar aankondigt, dan is het wel de bosanemoon! Op het moment dat de zon nog ongehinderd de bosbodem kan bereiken, zien we in loofbossen of wat oudere landgoederen vaak hele vlakken bedekt met dit mooie witte bloemetje. Bosanemonen gaan pas open als er zonlicht is en richten zich de hele dag naar de stand van de zon. 's Avonds sluit de bloem weer en bij een ondergaande zon zul je daarom vaak geen open bloemen meer aantreffen.

De bosanemoon is vaak niet hoger dan 15-20 cm en het is dus zaak om je camera erg laag neer te zetten. Een statief kan al te hoog zijn en daarom is het gebruik van een rijstzak aan te raden. Bosanemonen zijn zowel met een groot-hoek- als een macrolens te fotograferen. Zelfs een lange telelens biedt prachtige mogelijkheden om door de bloemen heen te fotograferen, op zoek naar die ene opvallende bloem die precies in het goede licht staat en de juiste voor- en achtergrond heeft. Het is dan ook een onderwerp waarbij je kijkend door de hoekzoeker of op het uitklapscherm al schuivend met je camera op zoek gaat naar het juiste standpunt. In de eerste instantie ben je geneigd om bovenop de bloem te kruipen. Juist een wat verder standpunt met elementen uit de omgeving kan ook heel mooi de sfeer van een voorjaarsbos weergeven. De bosanemoon vormt dan de perfecte *eyecatcher!* *Bob Luijks*

Gezocht naar een standpunt waarbij het laatste licht van de ondergaande zon precies achter de bloem staat. Roosendaal; Johan van de Watering; 180mm; 1/60s bij f/3.5; ISO 1000.

'Haasje over' mislukte de eerste keer bij deze gekke haas; hij sprong midden in de sloot! In plaats van door te zwemmen, zwom hij terug en probeerde het nog eens. Het moment van deze foto is vlak voor de landing van de tweede sprong ... wéér in het water! Nu zwom hij wel door. Maar vermoedelijk was hij nu wel even afgekoeld. Héél even. Het blijven immers hazen. Nijkerk; Arno ten Hoeve; 400mm; 1/1000s bij f/7.1; ISO 1600.

HAAS

Zo gek als een maartse haas. Als je in maart ergens géén hazen ziet, dan zitten ze er ook echt niet. In maart gaan alle remmen los. Ze moeten namelijk wel hun naam eer aandoen als vruchtbaarheids-symbool. Er moet voor nageslacht gezorgd worden. In maart is het volop rammeltijd, zo heet de paartijd bij hazen.

Bij hazen gaat het veroveren van een partner niet bepaald zonder slag of stoot. Man haas - de rammelaar (klinkt al vrij kinderachtig) - loopt uren met zijn neus vastgeplakt achter moers (vrouw haas)

bips aan, nét onder haar staartje. Je wordt er flauw van als je het een tijdje gadeslaat. Moer geeft zich echter niet snel gewonnen. Er moeten heel wat kilometers afgelegd worden om zeker te weten dat hij echt de ware is. Tenminste, zo lijkt het. Hij weet echter dat moertje maar eens in de zes weken gedurende een paar uurtjes vruchtbaar is. En waar ruik je dat het best? Juist ja ...

Voordeel van dat geurtje is dat hij precies weet wanneer hét moment is. Groot nadeel is dat het nogal een indringende geur is voor alle andere

rammelaars in de omgeving. In no time loopt er een hele parade van rammelaars achter dat ene vrouwtje aan. De concurrentie is enorm. Er rest hem maar één ding en dat is er op los rammen (rammelaar?). Op hun achterpoten staan ze tegenover elkaar en boksen ze met hun voorpoten, zo hard dat hele plukken haar en zelfs bloedspetters in het rond vliegen. Degene die het eerste denkt: ik ben het haasje, heeft pech. De winnaar mag weer met zijn neusje achter het staartje van het vrouwtje aanhollen. Zo gek als een maartse haas. Maar het levert wel leuke foto's op! *Arno ten Hoeve*

Wij willen dat april doet wat wij willen en dat is voorjaar geven. Het is waar, de zomerprikjes worden heviger, maar de winterprik hangt ook nog vaak in de lucht.
Foto's: Bob Luijks.

Geen echte natuur, maar wel een fraai gezicht, de bloeiende tulpenvelden.

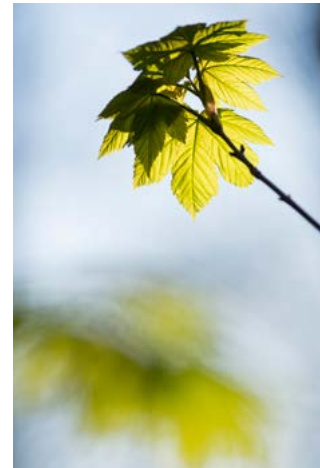
Paars van de boshyancint en fris groen.

Teken zijn nu ook weer volop actief.

Het mooie weer kan zomaar omslaan in (winterse) buien.

Esdoorns zijn als een van de eerste weer groen.

Bij de hazen is het nu volop rammeltijd.

In gebieden met schoon opborrelend grondwater bloeien massaal dotterbloemen.

De pyjamavacht van de biggen van de wilde zwijnen biedt een perfecte camouflage.

Pinksterbloemen zijn niet alleen een lust voor het oog, je vindt er ook het klein geaderd witje.

Slakken houden een winterslaap en komen pas tevoorschijn als er weer friscgroen voedsel verschijnt.

Veel vogels, zoals deze kluten, zijn bezig met het nageslacht.

De gulden sleutelbloem is wat minder bekend dan de slanke sleutelbloem.

De pasgeboren lammetjes gaan de weide in.

In april ondergaat het landschap een gedaantewisseling. Frisse lentetinten vervangen het grauw van de winter.

In natte weilanden gonst het van het leven bij de weidevogels, zoals grutto's.

Vlinders

Bob Luijks

Vlinders hebben alles mee: ze hebben vrolijke kleuren, vliegen op onnavolgbare wijze en bezorgen je altijd een goed humeur. Het fotograferen van vlinders is niet altijd eenvoudig en vraagt vooral om een goede voorbereiding. Profiteer van de vroege ochtend; overdag zijn vlinders lastig te fotograferen.

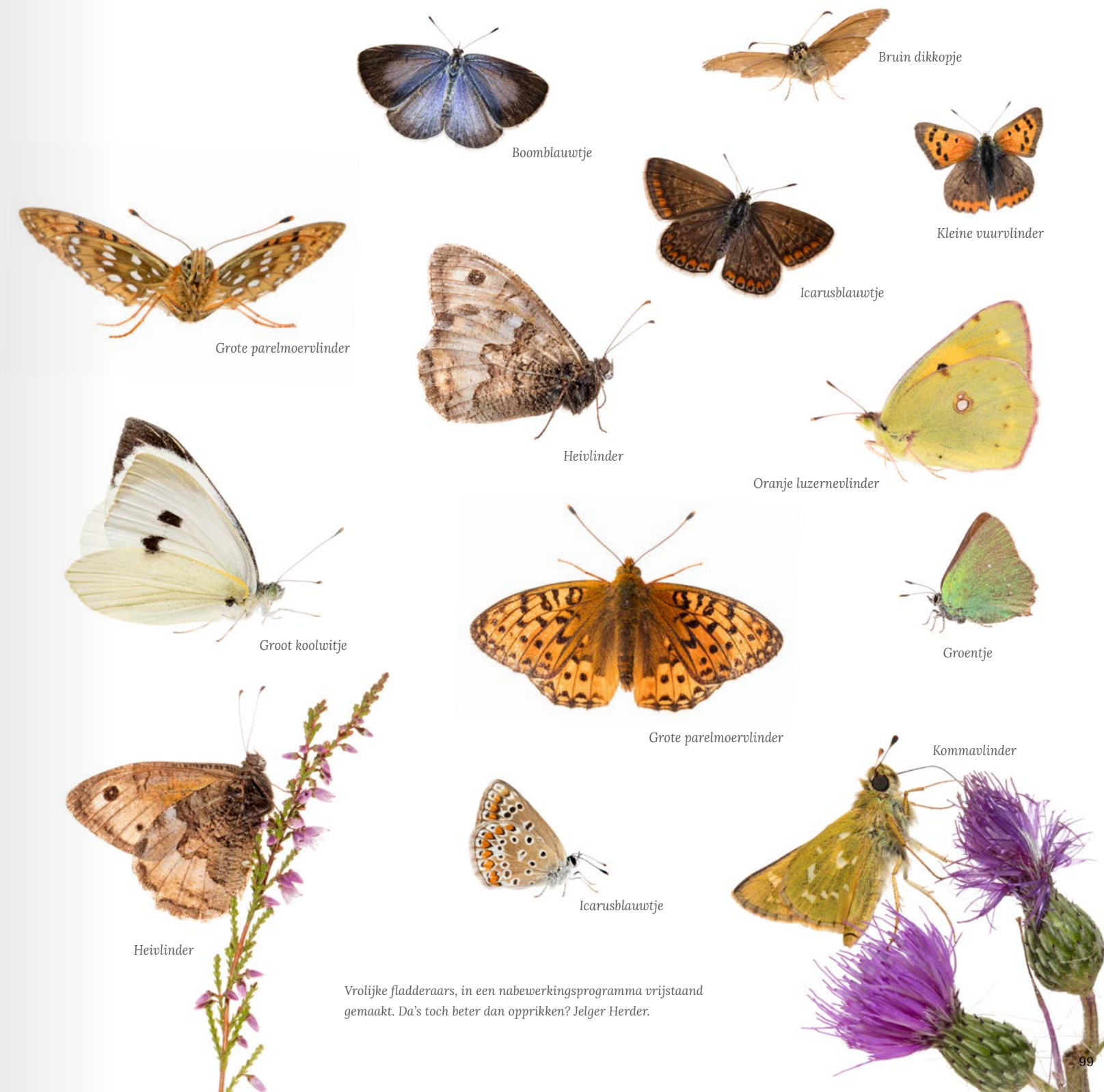

Overdag zie je vlinders genoeg, vooral wanneer het lekker warm is en de zon schijnt. Maar 's ochtends vroeg bij het mooiste licht, wanneer ze door koude en vocht ook nog eens niet kunnen vliegen? Natuurlijk kun je op goed geluk in het eerste licht bloemrijke graslanden of heideterreinen afspeuren. Een betere manier is de avond van tevoren al op de locatie gaan kijken. Naarmate de zon langzaam naar de horizon zakt vermindert de actieradius van de vlinders, om uiteindelijk bij de overnachtingsplaats te blijven hangen. Leg deze plekken vast in de gps of markeer ze in het veld. De vlinders bevinden zich de volgende dag, mits ongestoord, nog op dezelfde plek als waar je ze hebt achtergelaten.

Vlinders zijn behoorlijk groot, zeker voor macro-objectieven. Daarmee heb je namelijk slechts een beperkte scherptediepte. Focus daarom nauwkeurig (op het oog), het liefst handmatig via live view. Een statief helpt enorm. Stel je zo loodrecht mogelijk van het lijf of de opengeslagen vleugels op om een zo groot mogelijk deel van de vlinder scherp in beeld te krijgen.

Vlinders zie je overal, maar hoe meer bloemen, hoe meer vlinders. Warme, kalkrijke locaties bieden in onze contreien de grootste vlinderrijkdom. De individuele soorten zijn nooit het gehele jaar aanwezig, verdiep je dus vooraf in een soort als het je net om die ene vlinder te doen is. De 'Veldgids dagvlinders' van de KNNV vormt een handig naslagwerk.

Het groot geaderd witje zelf zit in de schaduw, maar de achtergrond ontvangt nog wat zonlicht en kleurt zo warm op. Viroinval; Bob Luijks; 105mm; 1/125s bij f/5; ISO 800.

Vrolijke fladderaars, in een nabewerkingsprogramma vrijstaand gemaakt. Da's toch beter dan opprikken? Jelger Herder.

Veluwezoom

Ernst Kremers

De Veluwezoom is het oudste Nationale Park van Nederland. Het bestaat uit een bijzondere combinatie van heideterreinen, indrukwekkende bossen, zandverstuivingen en statige landgoederen; een mooie speeltuin voor elke natuurfotograaf.

Voor alle disciplines kun je hier goed terecht, van wildlife- tot macrofotografie. Het gebied is vooral bekend om zijn hoogtevverschillen en bijzondere vergezichten. In de ijstijden zijn enorme gletsjers hier ruw aan het werk geweest, met als resultaat hoge stuwwallen, geulen en diepe dalen.

Het gebied is niet alleen een thuis voor de grote jongens onder de dieren, zoals edelhert en wild zwijn, maar ook voor vele

kleine soorten. Denk hierbij aan: gladde slang, heikikker, grote bonte specht, raaf, roodborsttapuit, nachtzwaluw, bosparelmoervlinder enzovoort.

Het zuidelijke deel is het beste toegankelijk en heeft de meeste voorzieningen. In het weekend kan het er op zonnige dagen erg druk zijn. In het noordelijke deel, dat moeilijker toegankelijk is, zul je dan makkelijker een rustig fotoplekje voor jezelf kunnen vinden.

Soorten en maten

Oppervlakte: 5100 hectare

Biotopen: Heide, bos, zandverstuiving, landgoederen

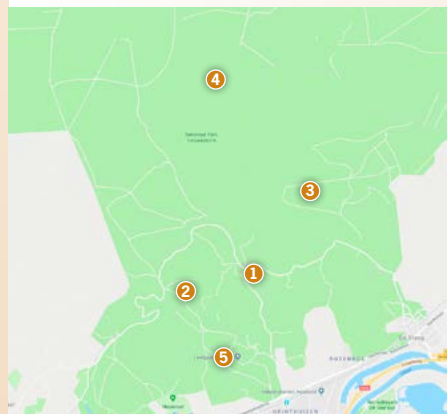
Seizoenen:

- o Lente: bloei gaspeldoorn, frisgroene bossen, jonge dieren
- o Zomer: bloei struikheide, paartijd reeën
- o Herfst: bronst edelhert, kleurrijke beukenbossen en paddenstoelen
- o Winter: grafische (sneeuw) landschappen

Fotogenieke soorten:

- o Struikheide
- o Gaspeldoorn
- o Edelhert
- o Wild zwijn
- o Ree
- o Vos
- o Das
- o Paddenstoelen

Beheer: Natuurmonumenten.

De golvende stuwwallen krijgen meer diepte door de nevel in het vroege ochtendlicht. Ernst Kremers; 105mm; 1/8000s bij f/5,6; ISO 400.

HOOGTEPUNTEN

1. Herikhuizerveld – Posbank

In het hart van de Veluwezoom ligt de grootste trekpleister van het gebied: het Herikhuizerveld, in de volksmond beter bekend als de Posbank. Een grote diepe vallei met hoge stuwwallen; een topdecor voor elke landschapsfotograaf. In augustus is het helemaal een lust voor het oog wanneer de struikheide bloeit en de golvende hellingen paars kleuren. Ook in andere jaargetijden is het Herikhuizerveld de moeite waard. In de herfst met de goudgeel gekleurde berken. In de winter en vroeg in het voorjaar bloeit de gaspeldoorn felgeel in het dal.

Startpunt: parkeerplaats bij Paviljoen de Posbank.

2. Herikhuizerveld – Snippendaalseweg

Aan de westkant van het Herikhuizerveld loopt parallel aan de Snippendaalseweg een panorama wandelpad. Hier is het goed mogelijk een mooi opkomende zon te fotograferen en met sfeer vol tegenlicht opnames te maken van de vallei. Vooral op dagen met windstil weer en koude nachten heb je in de vroege ochtend kans op prachtige nevels.

Startpunt: Parkeerplaats bezoekerscentrum Veluwezoom (daarna nog ongeveer 2 km lopen of fietsen. Let goed op! Officieel is de weg door het park gesloten van zonsondergang tot zonsopkomst.

3. Onzalige Bossen

In de herfst verschijnen langzaam de meest prachtige kleuren in de Onzalige Bossen. Het is het leefgebied van edelherten en

In augustus kleuren de hellingen van het Herikhuizerveld, in de volksmond beter bekend als de Posbank, prachtig paars door de bloeiende struikheide. Ernst Kremers; 22mm; 1/3200s bij f/5,6; ISO 400.

wilde zwijnen. Ook fotogenieke paddenstoelen en manshoge varens zijn er volop te vinden, maar de eyecatcher is de statige Koningslaan: een dubbele rij zeer oude beuken met geschiedenis.

Startpunt: Parkeerplaats Lappendeken aan de Diepesteeg bij De Steeg

4. Observatiehut Elsberg

Vanuit observatiehut de Elsberg op de Rheder- en WorthRhederheide maak je tijdens de bronst, van half september tot half oktober, kans op edelherten in het veld.

Startpunt: Parkeerplaats de Lange Juffer. Deze is het beste te bereiken via de Schaapsallee vanuit Laag-Soeren.

5. Landgoed Heuven

Vanuit het laag gelegen landgoed Heuven zijn in de directe omgeving van het bezoekerscentrum Veluwezoom en de schaapskooi mooie fototochten te maken. Je komt hierbij langs akkers en weides met vlinders, schemerige lanen, eiken, oude dikke beuken en langs gesneuvelde boomstammen, liggend op de bosbodem. De stammen zijn bedekt met mos en grote tonderzwammen. De paddenstoelen wachten in de herfst geduldig op de creatieve macrofotograaf.

Startpunt: Parkeerplaats bezoekerscentrum Veluwezoom

Rood kleurende kwelders

Johan van der Wielen

Terwijl de bossen zich in de herfst kenmerken door het verkleuren van de bomen, veranderen in het najaar ook de boomloze kwelders van kleur. Iets eerder dan de loofbomen, die vooral in oktober en november hun kleurenpracht tonen, verkleurt namelijk al in september het zeekraal knalrood.

Op de Waddeneilanden vind je aan de kant van de Waddenzee uitgestrekte kwelders en moddervlaktes waarop zeekraal groeit. Zeekraal is zo goed aangepast aan zout water dat het hier uitstekend gedijt. In september, wanneer het zaad al is verspreid, wordt het zoutgehalte in de plant echter te hoog. De plant wordt dan knalrood en sterft af. Het volgende voorjaar komt er weer een nieuwe generatie planten op uit het zaad.

Vanaf begin september kun je op de Waddeneilanden de rode vlakte van het zeekraal bewonderen. Hoe verder je wegblijft, hoe roder het lijkt. Eenmaal bij het zeekraal aangekomen, blijkt vaak nog een deel groen te zijn.

Natuurlijk is het prachtig om met een groothoeklens die immense rode vlakte vast te leggen, maar vaak verbeeld je het met een telelens van een afstand nog beter. Pak ook de macrolens erbij en fotografeer vlak boven het wateroppervlak. Zoek dan eens naar een groepje met verschillende kleuren, van groen via geel en oranje naar rood. Zeekraal is erg fragiel en mooi doorzichtig in tegenlicht, fraai om met zonsopkomst of zonsondergang vast te leggen.

Bedenk wel dat zeekraal groeit in het slik van het wad, voor je het weet zak je tot over je enkels in de zwarte onwelriekende drek. Stevige laarzen zijn aan te raden. Let ook goed op het getij, zeekraal is het mooist bij laag water, maar juist dan loop je groot risico omringd te worden door het opkomende tij wanneer je even iets té geconcentreerd aan het fotograferen bent.

Uitgestrekte vlakte van intens rood zeekraal, de kleur van de kwelders in september. Schiermonnikoog; Johan van der Wielen; 15mm; 1/1250s bij f/11; ISO 400 met 0,6 ND-hard gradiënt filter.

Tijdens het begin van de verkleuring kun je nog alle verschillende kleuren zeekraal vinden, van groen via oranje naar rood. Schiermonnikoog; Johan van der Wielen; 97mm; 1/200s bij f/8; ISO 400 met een losse flitser van rechts.

KOPERWIEK

Koperwieken bezoeken de Lage Landen van september tot mei. Ze komen dan overal voor waar voedsel op de grond te vinden is: graslanden, boomgaarden, bossen, duinen, kwelders enzovoort. In de wintermaanden vormen ze vaak grote groepen met kramsvogels. Als het écht koud wordt, kunnen ze ook in de stad in groene woonwijken opduiken.

Hoewel koperwieken algemene wintergasten zijn, kan het verrassend lastig zijn om ze te fotograferen. Het zijn vrij schuwe vogels. Als je een locatie hebt gevonden waar vogels foerageren, blijf daar dan in de buurt. Vaak keren de vogels terug naar de plek waar ze wat te eten gevonden hebben. Boomgaarden met gevallen fruit of duinen met veel duindoorn zijn bijvoorbeeld goede plekken. Open graslanden zijn minder geschikt omdat de vogels je dan snel in de gaten hebben en afstand zullen houden. Luc Hoogenstein

Koperwieken houden je altijd goed in de gaten. Deventer; Arno ten Hoeve; 600mm; 1/1000s bij f/8; ISO 1250.

KLIMOP

Klimop is meer dan een bodembedekker of groene tuinafscheiding. Laat je klimop vrij uitgroeien, dan vormt deze vanaf 2-3 meter hoogte geelgroene bloemen. In deze periode van het jaar bloeien er weinig bloemen meer, waardoor klimop erg waardevol is voor vlinders, bijen en zweefvliegen. Op zonnige momenten bezoeken deze dan ook massaal de bloemen. Fotografeer de bloemen met een macrolens of, wanneer deze door de hoogte onbereikbaar zijn, met een telelens. Omdat de bloemen zich boven je bevinden kun je ze mooi van onderaf fotograferen. Maak gebruik van tegenlicht of een blauwe lucht in de achtergrond. Bob Luijks

Aangezien klimop één van de laatste bloeiers is, vormen de weinig opvallende bloemen een waardevolle nectarbron voor vlinders en zweefvliegen. Neer; Bob Luijks; 200mm; 1/800s bij f/4.5; ISO 400.

EGEL

Ondanks zijn stekeligheid heeft de egel een hoog knuffelgehalte. De egel houdt een lange winterslaap en is vanaf april tot laat in de herfst actief. De egeldichtheid is met name hoog in wat rommelige parken en tuinen. Door een egelhuysje te plaatsen vergroot je de kans op een egel aan huis.

Egels tref je maar héél zelden overdag aan. Meestal zul je dus externe lichtbronnen moeten gebruiken om een goede foto te kunnen maken. Den Haag; Roeselien Raimond; 200mm; 1/250s bij f/5; ISO 2500.

